

SAID AHMADNING YUMORLI HIKOYALARINING BADIY VA STILISTIK XUSUSIYATLARI.

Xujamova Aziza Maxmashukur qizi

Samarqand davlat chet tillar instituti 4-kurs talabasi
+998990398268.

Annotatsiya. *Ushbu maqolada Said Ahmad ning yumorli hikoyalarining badiiy va stilistik xususiyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqot jarayonida yozuvchining ayrim hikoyalari misolida kulgi yaratish usullari, obrazlar tizimi, dialoglarning tabiiyligi hamda kinoya, mubolag'a va xalqona iboralar kabi stilistik vositalarning qo'llanishi o'rganiladi. Shuningdek, Said Ahmad hikoyalaridagi yumorning ijtimoiy va badiiy vazifasi ham yoritiladi.*

Kalit so'zlar: *yumor, hajv, badiiy uslub, kinoya, mubolag'a, obraz, dialog, hajviy hikoya.*

KIRISH

O'zbek adabiyotida hajv va yumor inson hayotidagi turli ijtimoiy hodisalarni, shuningdek, inson xarakteridagi kamchilik va ziddiyatlarni badiiy tasvirlashda muhim estetik vosita sifatida namoyon bo'ladi. Hajviy ruhdagi asarlar orqali yozuvchilar jamiyatdagi ayrim illatlarni tanqid qiladi, kulgi orqali o'quvchini o'y lashga undaydi hamda ma'naviy xulosalar chiqarishga yordam beradi. Shu jihatdan yumor adabiyotda nafaqat kulgi uyg'otuvchi vosita, balki muhim tarbiyaviy va ijtimoiy ahamiyatga ega badiiy hodisa hisoblanadi. O'zbek nasrida yumoristik hikoyalar yaratishda alohida mahorat ko'rsatgan adiblar qatorida Said Ahmad nomi alohida tilga olinadi. Said Ahmad o'zining boy ijodiy merosi bilan o'zbek nasrining rivojiga katta hissa qo'shgan adiblardan biridir. Uning hikoya va qissalarida xalq hayoti, kundalik turmushdagi oddiy insonlarning xarakteri, jamiyatdagi kulgili va ziddiyatli vaziyatlar o'ziga xos badiiy uslub orqali tasvirlangan. Ayniqsa, yozuvchining yumoristik hikoyalari xalqona ruh, tabiiy dialoglar, jonli obrazlar va kutilmagan syujet yechimlari bilan ajralib turadi. Adib kulgi vositasida inson fe'l-atvoridagi kamchiliklarni ochib beradi, biroq bu tanqid keskin hajv ko'rinishida emas, balki yumshoq va samimiy yumor orqali ifodalanadi. Natijada uning hikoyalari o'quvchi qalbida iliq taassurot qoldiradi va chuqur ijtimoiy mazmun kasb etadi.

Said Ahmad asarlarining badiiy qiymatini belgilovchi muhim jihatlardan biri ularning stilistik rang-barangligidir. Yozuvchi hikoyalarida kinoya, istehzo, mubolag'a, o'xshatish, xalqona iboralar, frazeologik birliklar hamda jonli dialoglardan keng foydalanadi. Bu vositalar badiiy matnda kulgili vaziyatni yanada ta'sirchan qilib ko'rsatish bilan birga, obrazlarning xarakterini ochishda ham muhim rol o'ynaydi. Shu bilan birga, yozuvchining

uslubida xalq og'zaki ijodiga xos elementlar, oddiy so'zlashuv nutqining tabiiyligi va real hayotga yaqin tasvirlar muhim o'rin egallaydi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

O'zbek adabiyotshunosligida hajv va yumor masalalari ko'plab olimlar tomonidan turli jihatlarida o'rganilgan. Xususan, o'zbek nasrida kulgi estetikasi, hajviy obraz yaratish usullari hamda badiiy tilning stilistik imkoniyatlari bo'yicha bir qator ilmiy tadqiqotlar amalga oshirilgan. Ushbu tadqiqotlar Said Ahmad kabi yozuvchilarning yumoristik ijodini tahlil qilishda muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

O'zbek adabiyotshunosligida hajviy asarlarning badiiy xususiyatlarini o'rganishda Ozod Sharafiddinov ning ilmiy qarashlari muhim ahamiyat kasb etadi. Olim o'z tadqiqotlarida o'zbek nasrida kulgi va hajvning badiiy funksiyasini tahlil qilib, yumorning ijtimoiy tanqid vositasi sifatidagi rolini alohida ta'kidlaydi. Uning fikricha, hajviy asarlar jamiyatdagi kamchiliklarni kulgi orqali ko'rsatib berish bilan birga, o'quvchini ma'naviy jihatdan tarbiyalash vazifasini ham bajaradi⁸⁵. Shuningdek, o'zbek nasrining rivojlanish jarayonini tadqiq etgan Izzat Sulton o'z asarlarida hikoya janrining badiiy imkoniyatlari haqida to'xtalib, qisqa nasriy asarlarda obraz va voqealarning ixcham, ammo ta'sirchan tasvirlanishi muhimligini qayd etadi⁸⁶. Bu fikrlar Said Ahmad hikoyalarining badiiy tuzilishini tahlil qilishda muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi, chunki yozuvchining yumoristik hikoyalari ham ixcham syujet, jonli dialog va aniq xarakterlar bilan ajralib turadi.

O'zbek stilistikasi va badiiy til masalalarini tadqiq etgan olimlardan biri Ibrohim G'afurov hisoblanadi. U badiiy nutqning ekspressivligi, obrazlilik va tilning estetik imkoniyatlarini o'rganib, yozuvchi uslubining o'ziga xosligi aynan til vositalarining mahorat bilan qo'llanishida namoyon bo'lishini ta'kidlaydi⁸⁷. Bu jihat Said Ahmad hikoyalarida ham yaqqol ko'zga tashlanadi, chunki yozuvchi xalqona iboralar, kinoya va istehzodan keng foydalanib, o'ziga xos yumoristik uslubni yaratadi.

METODOLOGIYA

Mazkur tadqiqotda Said Ahmad ning yumorli hikoyalarini o'rganishda bir nechta ilmiy metodlardan foydalanildi. Jumladan, badiiy matnlarni chuqur o'rganish uchun tahlil va tavsif (analiz va deskriptiv) metodlari qo'llanildi, ular yordamida hikoyalardagi yumor yaratish usullari, obrazlar tizimi hamda stilistik vositalar aniqlab olindi. Shuningdek, kontekstual tahlil orqali hikoyalarda kulgi hosil qiluvchi vaziyatlar va ularning badiiy vazifasi o'rganildi, qiyosiy tahlil usuli yordamida esa ayrim badiiy vositalarning qo'llanish xususiyatlari

⁸⁵ Sharafiddinov O. Adabiyot – hayot darsi. – Toshkent: Ma'naviyat, 2007

⁸⁶ Sulton I. Adabiyot nazariyasi. – Toshkent: O'qituvchi, 1980

⁸⁷ G'afurov I. Badiiy ta'fakkur jilolari. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 1986

umumlashtirildi. Ushbu metodlar yozuvchining yumoristik hikoyalaridagi badiiy va stilistik xususiyatlarni ilmiy asosda yoritish imkonini berdi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

O'zbek hajviy nasrining rivojlanishida Said Ahmad ning ijodi alohida o'rin tutadi. Yozuvchining hikoyalari o'zining samimiyligi, xalqona ruhda yozilgani va hayotiy voqealarga asoslangani bilan ajralib turadi. Adib yaratgan kulgi oddiy kuldirish vositasi bo'lib qolmay, balki inson xarakteridagi kamchiliklarni ochib beruvchi muhim badiiy vosita sifatida xizmat qiladi. Said Ahmad kundalik hayotda uchraydigan oddiy holatlarni kuzatib, ularni badiiy tasvir orqali kulgili, ammo chuqur ma'noli voqealarga aylantiradi. Shu sababli yozuvchining hikoyalarida yumor ko'pincha hayotiylik, xalqona nutq va sodda, ammo ta'sirchan tasvir orqali yaratiladi⁸⁸.

Said Ahmad hikoyalarining muhim xususiyatlaridan biri – obrazlarning hayotiyliigi va tipik xarakter kasb etishidir. Yozuvchi qahramonlari ko'pincha jamiyatda tez-tez uchraydigan insonlar – mahalla ahli, oddiy mehnatkashlar, kichik lavozimdagi rahbarlar yoki o'zini muhim shaxs deb hisoblovchi kishilar obrazida tasvirlanadi. Bunday obrazlar orqali yozuvchi inson fe'l-atvoridagi ayrim kamchiliklarni yumor orqali ochib beradi. Masalan, adibning mashhur hajviy hikoyalaridan biri bo'lgan “Sobiq” asarida qahramonning o'zini doimo o'tgan lavozimlari orqali tanishtirishi kulgili vaziyatni yuzaga keltiradi. Hikoyada qahramon o'zini quyidagicha ta'riflaydi:

“Men sobiq raykomman, sobiq deputatman, sobiq raisman...” (“Sobiq” hikoyasidan)

Ushbu parcha orqali yozuvchi insonning o'tmishdagi mavqeiga haddan tashqari bog'lanib qolishini nozik yumor orqali tasvirlaydi. “Sobiq” so'zining takroriy qo'llanishi stilistik jihatdan mubolag'a va kinoya effektini yuzaga keltiradi. Natijada o'quvchi qahramonning kulgili holatini anglab yetadi va shu bilan birga jamiyatda uchraydigan mansabparastlik, o'zini ortiqcha ulug'lash kabi illatlar ham tanqid qilinadi⁸⁹.

Said Ahmad hikoyalarida dialoglarning tabiiyligi ham kulgi yaratishda muhim rol o'ynaydi. Yozuvchi qahramonlarning nutqini xalqona iboralar, oddiy so'zlashuv elementlari va hayotiy ifodalar bilan boyitadi. Bu esa voqealarning ishonarli va jonli tasvirlanishiga xizmat qiladi. Masalan, yozuvchining “Xanka bilan tanka” hikoyasida qahramonlar o'rtasidagi oddiy suhbatlar orqali kulgili vaziyat yuzaga keladi. Hikoyada qahramonlardan biri oddiy voqeani haddan tashqari jiddiy tarzda izohlashga urinadi va bu holat o'quvchida kulgili taassurot uyg'otadi. Dialoglarning sodda va tabiiy shaklda berilishi hikoya mazmunini yanada jonli va ta'sirchan qiladi⁹⁰. Yozuvchining badiiy uslubida kinoya va istehzo ham

⁸⁸ Said Ahmad. Tanlangan asarlar. – Toshkent: Sharq, 2015

⁸⁹ Said Ahmad. “Sobiq” hikoyasi// Tanlangan asarlar. – Toshkent, 2015

⁹⁰ Said Ahmad. Hikoyalari to'plami. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 2003

muhim o'rin egallaydi. Kinoya orqali yozuvchi muayyan ijtimoiy hodisalar yoki inson xarakteridagi kamchiliklarni bevosita tanqid qilmasdan, kulgi vositasida ifodalaydi. Masalan, ayrim hikoyalarda qahramon o'zini juda muhim shaxs sifatida ko'rsatishga harakat qiladi, ammo voqealar rivoji uning aslida kulgili vaziyatga tushib qolganini ko'rsatadi. Bu usul orqali yozuvchi insonning o'zini ortiqcha ulug'lashga moyilligini tanqid qiladi. Bunday kinoyaviy tasvirlar hikoyalarning badiiy ta'sirchanligini oshirib, o'quvchini voqealarga tanqidiy nigoh bilan qarashga undaydi⁹¹.

Said Ahmad hikoyalarining yana bir muhim stilistik xususiyati – xalqona iboralar va frazeologik birliklarning keng qo'llanishidir. Yozuvchi o'z qahramonlarining nutqida xalq orasida keng ishlatiladigan iboralar va maqollardan foydalanadi. Bu esa matnning tabiiyligini oshirib, qahramonlarning xarakterini yanada aniqroq ochib beradi. Bunday til vositalari kulgili vaziyatlarni yanada kuchaytiradi va hikoyaning badiiy ta'sirini oshiradi⁹². Bundan tashqari, yozuvchining hikoyalarida mubolag'a usuli ham kulgi yaratishda muhim vosita sifatida qo'llanadi. Mubolag'a orqali oddiy holat ataylab bo'rttirib tasvirlanadi va bu kulgili effekt hosil qiladi. Masalan, ayrim hikoyalarda qahramon o'zining oddiy ishini juda katta voqea sifatida ko'rsatishga urinadi. Bunday tasvir orqali yozuvchi insonning mayda narsalarni ortiqcha muhimlashtirishga moyilligini kulgi orqali ochib beradi⁹³.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, Said Ahmad ning yumorli hikoyalari o'zbek nasrida hajviy tasvirning muhim namunalaridan biri hisoblanadi. Yozuvchi asarlarida kundalik hayotdagi oddiy voqealar va inson xarakteridagi ayrim kamchiliklarni kulgi vositasida tasvirlab, o'quvchini nafaqat kuldiradi, balki muayyan ijtimoiy xulosalar chiqarishga ham undaydi. Said Ahmad hikoyalarining badiiy va stilistik xususiyatlari obrazlarning hayotiyligi, syujetning ixchamligi, kutilmagan yakunlar hamda kinoya, mubolag'a va xalqona iboralar kabi badiiy vositalarning faol qo'llanishida namoyon bo'ladi. Shu jihatdan yozuvchining yumoristik hikoyalari o'zbek adabiyotida milliy kulgi an'analarni rivojlantirgan muhim badiiy asarlar sifatida ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. G'afurov I. Badiiy tafakkur jilolari. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 1986.
2. Karimov N. XX asr o'zbek adabiyoti tarixi. – Toshkent: O'qituvchi, 1999.

⁹¹ Quronov D. Adabiyotshunoslik nazariyasi. – Toshkent: Akademnashr, 2018

⁹² G'afurov I. Badiiy tafakkur jilolari. – Toshkent, 1986

⁹³ Sulton I. Adabiyot nazariyasi. – Toshkent: O'qituvchi, 1980

3. Quronov D. Adabiyotshunoslik nazariyasi. – Toshkent: Akademnashr, 2018.
4. Quronov D., Mamajonov Z., Sheraliyeva M. Adabiyotshunoslik lug‘ati. – Toshkent: Akademnashr, 2013
5. Said Ahmad. “Sobiq” hikoyasi // Tanlangan asarlar. – Toshkent, 2015.
6. Said Ahmad. Hikoyalar to‘plami. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot, 2003.
7. Said Ahmad. Tanlangan asarlar. – Toshkent: Sharq, 2015.
8. Sharafiddinov O. Adabiyot – hayot darsi. – Toshkent: Ma’naviyat, 2007.
9. Sulton I. Adabiyot nazariyasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 1980.